

PAULA KOKKONEN

ADJEKTIIVIT KURATOVIN RUNOISSA

Ivan Kuratovin runot on julkaistu vuonna 1979 yhtenä niteenä, jolle on annettu nimeksi *Menam muza* ('Runottareni') runoilijan vuonna 1866 tai 1867 kirjoittaman runon mukaan. Kokoelmaan sisältyy 242 otsikoitua runoa ja pientä kirjoitelmaa. Teos jakautuu kahdeksaan osaan seuraavin alaotsikoin:

Komin ääni -runot	110
Salanimellä Gugov kirjoitetut runot	15
Komiksi muista kielistä käännettyt runot	55
Komin folkloreen pohjautuvat runot	3
Lapsille kirjoitetut runot	13
Runoelmat	9
Ajatelmat	11
Venäjäksi kirjoitetut runot	26

Lyhimmillään Kuratovin runo käsittää alle 20 sanaa, pisinmillään yli 400.

Tämän tutkimuksen materiaalina ovat Komin ääni -runot ja Gugov-runot, joita on yhteensä 125. Adjektiiveja ja adjektiivisia partisiippeja käsittelemästäni materiaalis-

ta löytyi noin 1000; yhdessä runossa niitä esiintyy keskimäärin kahdeksan. Ne ovat pääosin attribuutteina ja predikatiiveina. Kuratov aloittaa runonsa 12 kertaa adjektiivilla.

Mikä on adjektiivi(attribuutti)?

Adjektiivi ilmaisee millainen jokin on. Se ilmaisee ominaisuutta tai laatua. Morfologisessa luokittelussa huomio kohdistuu adjektiivijohtimiin, syntaktisessa funktioihin. Semanttisesti adjektiivia määriteltäessä tarvitaan tietoa sen leksikaalisesta ja aktuaalisista merkityksistä, perus- ja sivumerkityksistä. Varsinkin runoudessa adjektiivien aktuaalinen merkitys ja emotionaaliset ainekset sävyttävät usein leksikaalista merkitystä. Tehtävältään adjektiivi on determinatiivinen. Aimo Hakanen luokittelee tutkimuksessaan adjektiivit absoluuttisiin, vailla luontaista vertailua oleviin adjektiiveihin (esim. isänpuoleinen, kävelevä, muurattu, puhumaton, kymmenkiloinen) ja relatiivisiin, luontaisesti vertaileviin adjektiiveihin (esim. hyvä, paha, pieni, uusi, vanha). Raja ei ole tarkka; moni adjektiivi voi esiintyä sekä absoluuttisena että relatiivisena. Hakasen käyttämä adjektiivikategoria sisältää paitsi perinnäiset adjektiivit ja partisiipit myös ordinaalilukusanat ja adjektiiviset pronominit. (Hakanen 1973, 20–25.)

Attribuutti on substantiiviin ilman verbin apua liittyvä määrite; adjektiiviattribuutti on adjektiivi tai adjektiivisesti käytetty pronomini, numeraali tai partisiippi. Attribuutteina käytetyillä numeraaleilla, pronomineilla ja adjektiiveilla voidaan rajata jonkin käsitteen alaa joko kvantitatiivisesti (**yksi** talo, **hänen** talonsa) tai kvalitatiivisesti

(**punainen** talo). Redundantti attribuutti (**vihreä** ruoho) ei täytä attribuutin determinatiivista tehtävää, ei erota alalajia. Mutta runoudessa redundantilla attribuutilla voi olla vaikkapa emotionaalista sisältöä. Anomaalisia ovat määritteet, jotka tullakseen ymmärretyksi vaativat tulkinnan, selityksen. Spesifisiä taas ovat juuri tietyn runoilijan runoudelle ominaiset adjektiivit. (Vrt. Launonen 1984, 216–223.)

Adjektiivit komissa

Ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit ovat komissa yksitaivuisia, konsonanttiloppuisia perusadjektiiveja (*bur* 'hyvä', *tom* 'nuori', *vil* 'uusi'), epäproduktiivisin johtimin (*-id*, *-es*, *-ov* jne.) tai produktiivisin, denominaalisin johtimin muodostettuja (*-a*, *-təm*) adjektiiveja. Suhdetta ilmaisevia adjektiiveja muodostetaan substantiiveista ja adverbeista produktiivisin johtimin (esim. *-a*, *-sa*, *-es*, *-kod'*, *-təm*). Komin komparatiivi muodostetaan *-džik-*tunnuksella ja superlatiivi partikkelilla *med-* tai *medsa*. Predikatiivina oleva adjektiivi kongruoi komissa luvussa. Adjektiivin monikon tunnus on *-es*. (Jos adjektiivi esiintyy itsenäisenä, substantiivisesti käytettynä, saa se substantiivin sijapääätteet, monikon tunnuksen ja possessiivisuffiksit). Partisiipit toimivat komissa adjektiivien tavoin attribuutteina ja predikatiiveina. Partisiippien tunnuksat ovat *-iś* (*mun iś* 'menevä'), *-an* (*loktan* 'tuleva'), *-əm* (*lomtəm* 'lämmitetty') sekä karitiivinen *-təm* (*kustəm* 'sammumaton'). Johtimiin *-an* ja *-əm* voi liittyä vielä adjektiivin *-a*-suffiksi. (Rédei 1978, 80–84, 87–90, 112–113; vertailusta laajemmin mts. 82–84.)

Suomessa adjektiiviattribuutti esiintyy samassa sijassa ja luvussa kuin pääsana, komissa attribuutti ei kongruoi. Niin komissa kuin suomessakin attribuutti on syntaktiselta asemaltaan substantiivin välitön määrite ja sijaitsee pääsanansa edessä. Runoudessa — niin komilaisessa kuin suomalaisessakin — attribuutti voi olla erossa pääsanastaan (vrt. *Menam muza* s. 92: "... *loktas gešt zev, gaške, šań...*" '... tulee vieras, hyvin, ehkä, mieluisa...').

Kuratovin adjektiivit

Tähän aineistooni olen poiminut Kuratovin runoudesta vain adjektiivit ja adjektiivisesti käytetyt partisiipit, en adjektiivisia pronomineja ja lukusanoja. Yleispätevästi arvottavia adjektiiveja on Kuratovin runoudessa runsaasti (hyvä, suuri, kaunis, nuori, vanha), niin ikään emotiiviseen rekisteriin kytkeytyviä adjektiiviattribuutteja (rakas, kallis, hellä). Ne voivat antaa pääsanalle joko myönteisen tai kielteisen arvovarauksen. Kun Kuratov liittää hyväattribuutin sanaan ihminen tai väki, on arvovaraus myönteinen. Mutta kun hän liittää sen diakoniin, on arvovaraus — konteksti huomioon ottaen — negatiivinen.

Seuraavat adjektiivit esiintyvät Kuratovin runoissa yli 10 kertaa:

bur 'hyvä'
l'ok 'paha, huono'
mića 'kaunis'
*mus*a 'rakas'

jugid 'valoisa, kirkas'
tom 'nuori'
periš 'vanha'
dolid 'iloinen'
idžid 'suuri'
šań 'hyvä, kunnon'
važ 'vanha'
vil' 'nuori'
dona 'kallis, rakas'
ram 'rauhallinen, tyyni'
šekid 'raskas, vaikea'
meli 'hellä, lempeä, rakas'
šed 'tumma, musta'
šuda 'onnellinen'.

Kuratovin suosikkiadjektiivi on *bur* 'hyvä'. Se esiintyy yli 70 kertaa tutkimassani materiaalissa. Kuratovin useimmin käyttämistä adjektiiveista muodostuu antonyymi- ja synonyymipareja. Adjektiivikenttä vaikuttaa tasapainoiselta, symmetriseltä. Antonyymipareiksi järjestyvät:

hyvä — paha
 valoisa — tumma
 nuori — vanha
 uusi — vanha.

Synonyymipareina (nyanssieroin) voidaan ilmaista esim. *musa* — *dona* — *meli* 'rakas, armas'; *bur* — *šań* 'hyvä'; *periš* — *važ* 'vanha'.

Adjektiivien komparaatiosta Kuratovilla on esimerkkejä sekä komparatiivista että superlatiivista. Useimmiten komparatiivin tunnus *-džik* esiintyy sanojen 'hyvä', 'suuri' ja 'kaunis' kanssa. Superlatiivissa esiintyy useim-

miten myös sana 'kaunis' (*medmića, medša mića*). Kuratovin runoissa on myös yhdysadjektiiveja (komissa tosin sanaliittoina esiintyviä): *gerd rožabana* 'punakasvoinen', *angel rožabana* 'enkelikasvoinen', *bur šelema* 'hyväsydäminen', *meli ćužemaęš* 'lempeäkasvoiset', *jedžid paškemaęš* 'valkovaatteista'. Komissa adjektiivi *kod'* muodostaa johtimen tavoin uusia adjektiiveja. Kuratov käyttää tällaisia vertaukseen perustuvia adjektiiveja runsaasti, esim. *ęmid'ž va kod'* 'vadelmamehun kaltainen', *te kod' jedžideę* 'sinun kaltaistasi valkeaa, valkeaa kuin sinä', *iz kod' šelema* 'kivisydäminen'. Reduplikaatioilmaus *lań-lań* 'rauhallinen, tyyni' esiintyy predikatiivina.

Venäjän mallin mukainen prefiksillä muodostettava negaatioadjektiivi *ńeidžid* 'pieni', oik. 'ei-suuri' esiintyy kerran Kuratovin runossa, vaikka hän käyttää pääasiassa komin *posńi* ja *ićet* -sanoja pientä tarkoittaessaan. Venäjästä on lainattu myös kokonainen adjektiivi *angelskej* 'enkelimäinen, enkelin-'.

Kuratovin useimmin käyttämät adjektiivit ovat muutamaa lukuun ottamatta positiivissävyisiä. Tosin on muistettava, että runoilija käyttää positiivissävyistä adjektiivia myös ironian herättämiseen, esim. kuvatessaan diakonia hyvä-adjektiivi ei ole leksikaalisessa perusmerkityksessään. Spesifisinä, Kuratovin runoudelle luonteenomaisina, voidaan pitää runoilijan neologismeja (mm. *asid* 'oma, läheinen', *dęzmid* 'kyllästynyt', *tįš* 'hullu', *vuza* 'myytävä') ja murre sanoja (*perid* 'nopea', *van* 'avoin') sekä runsasta synonyymien käyttöä ('viisas': *vežęra, av-ja, vema*; 'rauhallinen': *ram, lań, lań-lań*; 'saita': *nad'ž, skup*; 'hullu': *bęb, jej, tįš*). Menam muza -koelman lopussa (s. 569–583) on enemmänkin Kuratovin erityissanaston selityksiä.

Mihin pääsanoihin Kuratovin useimmin käyttämät adjektiivit liittyvät?

Hyvä on useimmiten inhimillistä olentoa tarkoittavan sanan määritteenä: ihminen, ihmiset, väki, vieras, poika, sisarukset, komilainen, sinä. Myös sana, elämä, kyky ja sydän ovat Kuratoville hyviä. 'Tehdä hyvää', 'tulla hyväksi' ja 'tuoda hyvää' ovat Kuratoville ominaisia ilmaisuja. Toinen komin kielen **hyvä, kunnon, kunnollinen** liittyy Kuratovin runoissa sanoihin elintapa, vieras, moraali ja hän.

Paha esiintyy määritteenä sanoille poika, teologi, paholainen, murhaaja, vampyyri, herra, tyttö, hevonen. Myös vuosi, uutinen, tappelu, elämä saavat arvotuksen **paha, huono**. 'Jumalahan ei halua pahaa', 'tehdä pahaa' ja 'pelätä pahaa' ovat Kuratovin suosimia ilmauksia.

Kaunis on Kuratovin runoissa tyttö, poika, nainen, uni, nukke, enkeli, sisko, sinä sekä mm. sana ja laulu.

Rakas on Kuratoville tyttö, poika, ihminen, sinä, Kominmaa, kylä, elämä.

Valoisa esiintyy attribuuttina sanoille huone, aurinko, kuu ja silmät.

Nuori on Kuratovin runoissa tyttö, ihminen, väki, vaimo.

Vanha (iäkäs) on tyttö, äiti, isoisa, isoäiti. Toista komin **vanha**-sanaa Kuratov käyttää sanojen tapa, suru, synti, Eurooppa kanssa. Sanan elämä attribuuttina voivat esiintyä molemmat komin vanhaa merkitsevät sanat.

Iloinen on Kuratovin runoissa sinä, hän, Sandra, tyttö, puhe, ääni, sielu, illanvietto, laulu, anekdootti.

Suurta on Kuratoville elämä, kyky, ajatus, onni, järki, tie, arvo.

Uusi on attribuuttina sanoille nimi, tapa, laulu, onni, synty, vuosi.

Elämä on sana, jota Kuratov kuvaa attribuutein hyvä, paha, rakas, vanha, suuri, kunno(l)line)n. Se tuntuu saavan määritteikseen useita Kuratovin eniten käyttämistä adjektiiveista, kuten myös substantiivit ihminen, vieras, tyttö ja poika. Kuratovin runoissa voi myös pronomini (sinä, hän) saada adjektiiviattribuutin.

Adjektiivit loppusointua muodostamassa.

Kuratovin runoudessa adjektiivit eivät tunnu olevan riimin vuoksi valittuja, niiden käyttö sananloppuisessa asemassa ei osoita erityistä kasautumista. Sananloppuisessa asemassa esiintyy kuitenkin loppusointua muodostamassa karitiiviadjektiivi ja kielteinen partisiippi (*-tem*) partisiipin perfektin (*-em*) kanssa. Johtimet *-a*, *-sa*, *-śa* ja partisiipin perfektin *-ema* muodostavat keskenään (ja mm. preesensin sg. 1. persoonan kanssa) loppusointua. Johdin *-eś* ja sille homonyyminen adjektiivien monikon tunnus *-eś* muodostavat oman riimiparinsa. Johdin *-id* ja sg. 2. persoonan possessiivisuffiksi — homonyymejakin — riimittävät toisiaan. Kokonaisista adjektiiveista kaksi esiintyy loppusointuasemassa, nimittäin *śań* 'hyvä' ja *perĩś* 'vanha'. Ensiksi mainittu saa usein riimipariin egressiivin *-śań-* ja approksimatiivin *-lań-*päätteen. Jälkimmäinen adjektiivi taas, paitsi *-iś-*päätteisen partisiipin, myös postposition *berĩś*.

Adjektiivit ja runous

Runoilija, toimittaja ja professori John Ciardi kirjoittaa adjektiivien käytöstä runoudessa seuraavaa: "Runoudessa ei ole mitään välittömämpää eikä ratkaisevampaa merkkiä huolimattomuudesta kuin adjektiivien väärinkäyttö. Hyvä tyyli etenee nomineilla ja verbeillä... Raskaasti adjektiiveilla lastattu tyyli on huolimatonta, koska se on huonosti punnittua. Adjektiiveilla on taipumus esiintyä tekstissä vain siksi, että kirjoittaja on alunperin valinnut väärän substantiivin. Hyvät runoilijat tarttuvat substantiiveihin, jotka sisältävät itsessään sen voiman, jota huonot runoilijat yrittävät tavoittaa adjektiiveilla. Samoja väitteitä voi esittää myös verbeistä ja adverbeistä, mutta useimmiten syypäitä ovat adjektiivit. Mahdolliset vastakohtaisuudet ovat yhtä ilmeisiä kuin pitäisi olla säännön: älä koskaan lähetä adjektiivia substantiivin asialle." (Parnasso 1956, 293.)

Ciardi huomauttaa adjektiivien väärinkäytöstä loppusointukaavan täydentäjinä, hyödyttömien adjektiivin käytöstä silloin, kun adjektiivin ilmaisema käsite sisältyy substantiiviin (vrt. *vihreä* ruoho, *sininen* meri) ja toivotoman kaavamaisten adjektiivien käytöstä (vrt. *huumava* onni, *kuolettava* kauhu). Lisäksi Ciardin mukaan runoilijat tuntevat vetoa sellaisiin adjektiiveihin, jotka esittävät arvostelun jostakin esineestä, sen sijaan että kuvaisivat sen ominaisuutta. Tällöin lukijoille ei jää tilaisuutta muodostaa oma mielipidettä. Mm. *kaunis* on Ciardin mielestä adjektiivi, jota runoilija saisi käyttää vain kolme kertaa tuotannossaan. (Mts. 293.)

Kuratovia ei voitane syyttää adjektiivien liiasta viljelystä, sen osoittanee adjektiivien määrä (8) yhtä runoa kohti. Joissakin Kuratovin lyhyimmissä runoissa adjektiiv-

veja ei ole lainkaan. Adjektiivit ovat runsaimmillaan Kuratovin henkilörunoissa. Ominaisuutta kuvaavat relatiiviset adjektiivit ovat Kuratovin yleisimmät adjektiivit. Ne ovat yleispätevästi arvottavia määreitä, kuten 'hyvä', 'nuori', 'kaunis', 'rakas', 'vanha'. Ne kytkeytyvät emotionaaliiseen rekisteriin. Adjektiivi kaunis esiintyy Kuratovin runoissa nelisenkymmentä kertaa. Sen ei voida sanoa vielä Kuratovin aikana menettäneen ilmaisuvoimaansa komin kielessä; onhan Kuratov ensimmäinen kominkielinen runoilija.

Positiiviset, myönteisen arvostuksen sisältävät adjektiivit ovat luonteenomaisia Kuratoville. Vastapainona näille voitaneen pitää Kuratovin paljon käyttämiä karitiiviadjektiiveja ja kielteisiä partisiippeja, joissa kiello ilmaistaan omalla morfeemillaan. Näin rakentuneina ne ilmaisevat puuttumista, vajausta, toisin kuin tekisivät relatiiviset, jo sisällöltään kokonaan kielteiset adjektiivit. Lieneekö adjektiivin kielteinen sisältö tällä tavoin ilmaistuna semanttisesti lievempää?

LÄHTEET

- CIARDI, John 1956: Kaikki kirjoittavat runoja. — Parnasso. Helsinki.
- HAKANEN, Aimo 1973: Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 311. Turku.
- KURATOV, Ivan 1979: Menam muza. Hudožestvennej gižed čuķer. Syktyvkar.

- LAUNONEN, Hannu 1984: Suomalaisen runon struktuurianalyysia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 396. Helsinki.
- RÉDEI, Károly 1978: Syrjänische Chrestomathie Mit Grammatik und Glossar. *Studia Uralica*. Veröffentlichungen des Instituts für Finno-Ugristik der Universität Wien. Band 1. Wien.

